

Un altre model agrícola per al País Valencià

Xavier Ródenas Mayor / Jordi Puig Muñoz

Després de set anys de treball constant i il·lusionador a l'Ecomuseu Vernissa Viu (www.vernissaviu.org), volem aprofitar l'oportunitat d'aquest article per tal de posar a l'abast de tothom la nostra experiència. Aquesta oportunitat naix com una resposta a la lectura de dos articles anteriors relatius a la nostra agricultura («L'agricultura de la Safor en la cruïlla» de Joan Noguera Tur, a la *Revista de la Safor* núm. 2 i «L'horta de Gandia des del tractat de Fontaveïlla. De l'esplendor a la crisi» de Rafael Delgado, a la *Revista de la Safor* núm. 3). I és que les reflexions i les acurades anàlisis dels nostres companys Delgado i Noguera ens han generat interès però també preocupació. Nosaltres no ens hem format acadèmicament en agricultura, però el territori, sumatori d'usos i d'activitats, de patrimoni, cultura i economia, ens ha dut a parlar, raonar, treballar i actuar al voltant d'aquest aspecte territorial. La idea que des del 2006 estem treballant a la vall del Vernissa amb el projecte Ecomuseu Vernissa Viu és la de posar en marxa un altre model de territori, i això per descomptat, du lligat un nou model agrícola. És per això la nostra preocupació. En les dues anàlisis presentades en les edicions anteriors d'aquesta reve-

ladora revista, la *Revista de la Safor*, no vam trobar cap menció ni citació al que pensem que és el principal camí per retrobar-nos amb l'agricultura com a generadora de riquesa no sols econòmica sinó també humana i natural: l'agricultura de proximitat, ecològica i sostenible. Aquesta és l'agricultura en la qual es fonamenta el nostre model territorial, el que estem aplicant a poc a poc a la vall del Vernissa, amb la limitació dels nostres propis recursos i d'una administració autònoma que ha caminat –i camina– en la direcció totalment contrària.

1. L'escenari

La inexistència en les anàlisis citades de cap rastre al voltant de l'agricultura de proximitat i sostenible amb la qual treballem nosaltres comporta una conclusió ràpida: aquesta agricultura **no existeix**. Aquesta conclusió va lligada a les tesis oficials sovint motivades o projectades pels lobbys agrícoles. Sindicats, empreses d'adobs, d'insecticides, de regs per degoteig i l'administració mateix, tots amb interessos econòmics arrelats a l'agricultura productiva, han negat totes les altres opcions agrícoles. L'administració autònoma ha fixat gran part de la seua política en l'especulació del sòl com a opció generadora de treball (cal destacar en aquest sentit, les acurades anàlisis de Delgado i Noguera) i això duia afegits la destrucció del mercat de la terra agrícola i l'afonament de totes les regles utilitzades fins al moment per l'agricultura. Va ser mitjançant una política especulativa de preus, no solament permesa sinó també potenciada per la Generalitat mitjançant lleis il·legals que es van haver de canviar per obligació de la Unió Europea, i amb la complicitat dels ajuntaments, que fonamentaven la seua comptabilitat amb les taxes d'urbanitat.

A tot això, aquests anys d'especulació s'hi ha afegit un esforç econòmicament sobredimensionat per tal de centrar la majoria de les polítiques agrícoles en l'aigua, bé per motius polítics o productivistes, bé a través de la potenciació de plans de regadiu (al contrari del que diu el Pla Nacional de Regadius),

s'han transformat milers de metres de secà en regadiu i s'han afavorit les infraestructures de l'aigua (reg per degoteig, infraestructures de reg...).

En un marc comparatiu, les inversions públiques agràries valencianes han ignorat l'agricultura ecològica. Des de la Generalitat Valenciana, gestora competent del territori valencià i per tant de l'agricultura, s'han evitat tot tipus de propostes, suports a la societat civil, ajudes dinamitzadores o generació d'eines més enllà d'un discret CRAE (Consell Regulador de l'Agricultura Ecològica) que no ha deixat de ser una eina institucionalitzada de cobrament de taxes i que ha exercit un paper modest i, en tot cas, molt per sota de les seues possibilitats per tal de potenciar i dinamitzar aquest tipus d'agricultura.

El missatge per part dels sindicats i dels gestors, molt sovint, ha estat relacionat amb el desprestigi cap a la qualitat, cap al preu, cap a l'organització i ha generat un missatge de gueto marginal.

Només ara, quan els lobbys han afonat el seu vaixell i no veuen cap altra alternativa en l'horitzó, és quan veuen nínxols per poder fer negoci i alguns d'aquests sindicats i d'aquestes empreses, han acabat sumant-s'hi. Però ha estat gràcies al moviment de la societat civil, de joves llauradors i llauradores i a la lluita d'algunes persones pioneres ja amb anys a l'esquena, que després d'anys i panys de treball i ajudats per una gran crisi agrícola, generada pel model territorial però també pel model agrícola utilitzat i promogut fins al moment, que aquest nou model d'agricultura albira en l'horitzó com una oportunitat real i digna per a la terra.

Per tant, volem discrepar de la reflexió que es pot extraure de la lectura dels dos articles citats, i aportar una nova lectura a la realitat actual agrícola de la nostra comarca. Una lectura que constata que l'agricultura ecològica i de proximitat és una opció viable i, al nostre parer, la solució més òptima per resoldre aquesta crisi. Que a la Safor hi ha gent que viu la terra i de la terra, d'un altra forma, que hi ha persones que consumeixen a la nostra comarca d'una altra forma, d'una forma digna per a les persones, per a la natura i per al paisatge.

Volem comunicar l'intens treball comarcal que s'ha fet durant aquests sis anys a la Safor. El treball que coneixem a través del nostre col·lectiu i el que

hem anat ajudant a nàixer o hem anat coneixent i contemplant. Al nostre ecomuseu aquest treball està donant resultats esperançadors, dignes i humans, s'han generat experiències que poden ser aprofitades i que han ajudat a generar moviments a la resta de la Safor, de la mateixa forma que l'Ecomuseu Vernissa Viu s'ha nodrit d'experiències valencianes, catalanes, balears, andaluses, italianes o castellanes.

Fotografia 1. Novembre de 2009. Xerrada «Del bancal al plat», sobre consum local a la Safor, dins del marc de les xerrades organitzades per la Plataforma pels Pobles de la Safor. Durant aquests últims 7 anys hi ha hagut multitud de ponències referides al consum responsable a la Safor. Font: Plataforma pels Pobles de la Safor.

2. L'Ecomuseu i un altre model d'agricultura

Corria l'any 2005 quan ens plantejàrem un nou model territorial per a la vall del Vernissa. L'escenari era devastador, el model promulgat i promocionat amb diners públics provinents de la Generalitat Valenciana atorgava un poder increïble a l'anomenat *agent urbanitzador* que era, al cap i a la fi, amb el seu maletí, un ens privat, no elegit democràticament, que planificava l'urbanisme i el futur de les poblacions valencianes.

Aquest fet va generar la fissura social més gran respecte a la propietat de la terra que possiblement s'ha generat mai, doncs les fanecades van començar a valdre milers d'euros. Aquest fet va trencar les normes establertes durant generacions, va dibuixar per la terra un futur llunyà al seu aprofitament agrícola, forestal, recreatiu, ramader o purament protector, i el va condemnar a una única possibilitat: la generació d'habitatge.

El Col·lectiu Vall de Vernissa (www.valldevernissa.com) s'havia creat justament per mostrar el valor de tot el contrari, per conèixer i mostrar, alhora, el nostre patrimoni per tal d'ajudar a no malbaratar-lo més. Partint de la realitat, ajudats pels debats i per les ponències de les jornades sobre el territori Josep Camarena (I i II jornades Josep Camarena organitzades pel Col·lectiu Vall de Vernissa), vam teixir una nova possibilitat per la qual anàvem a lluitar, sense pressa però sense pausa. Així vam analitzar l'escenari del nostre entorn immediat:

Fotografia 2. Ròtova i Alfauir, una pedrera sobre un castell musulmà del segle X i dos pobles d'interior molt alterats pel nou model d'urbanisme. **Font:** Ecomuseu Vernissa Viu (EVV).

*A la **fotografia 2** es pot apreciar perfectament el ric conjunt agroforestal, amb elements patrimonials importants, que presentava la vall abans dels desastrosos incendis de 2011 i 2012, un sistema però que té un important defecte ecològic, l'homogeneïtat de la població vegetal tant en el sector forestal (a causa de la joventut de la massa motivada per la intensa periodicitat dels incendis) com en el sector agrícola (motivada per un model productiu fonamentat en el conreu de taronja).

Plànol 1. Marc territorial de l'Ecomuseu Vernissa Viu. La vall del Vernissa, cinc pobles, Llocnou de Sant Jeroni, Almisera, Castellonet de la Conquesta, Alfauir i Ròtova. **Font:** SIGPAC.

- Propietat de la terra: al voltant del 75% és privada.
- Elevada pressió urbanística provinent del litoral.
- Elevada activitat econòmica.
- Població establerta superior a 150.000 habitants.
- Proximitat a la costa.
- Preu de la terra sense normes ni mercat establert.
- Inexistència de plans territorials d'ordenació forestal o d'ordenació rural.
- Marc legal, LRAU (Llei Reguladora de l'Accés Urbà), il·legal sota els paràmetres de legalitat europea. Posteriorment modificada per obligació de la UE, i transformada en la LOU (Llei d'Ordenació Urbanística).
- PGOU (Plans Generals d'Ordenació Urbana), política i fàcilment modificables, abans de complir-se objectius o terminis.
- Inversió pública elevada en promoció d'obra privada a través del finançament del Pla d'Actuació Integrada, i de revisions de PGOU.
- Aparició de l'agent urbanitzador com a actor actiu de l'ordenació del territori.
- Grans inversions exclusives pel model turístic de sol i platja, i minva d'inversions importants en turisme alternatiu de tot l'any o responsable amb el territori.
- Aparició de polígons industrials en un efecte de deslocalització interna (de la ciutat als pobles) que afavoreix la competència interna, destrueix la fisonomia dels pobles i el paisatge entorn a escenaris de turisme rural i aporta més pressió.

Aquesta anàlisi també es va fer en relació al **grau d'implicació** del conjunt de la societat entorn d'un nou model de territori allunyat de l'especulació, de la construcció i del turisme de sol i platja, que ja era real a altres indrets d'Europa i que tenia les seues propostes a altres indrets del País Valencià. A la Safor vam diagnosticar-lo així:

Figura 1. Organigrama d'agents involucrats i del seu grau d'implicació. Font: EVV

Finalment vam analitzar les **fonts de finançament** des de l'òptica d'una associació civil o d'un/a propietari/ària, anàlisi necessària per posar en marxa el nou model plantejat:

FONTS DE FINANÇAMENT	MECANISMES	NIVELL D'IMPLICACIÓ ECONÒMICA	ACCÉS
ONU	Programes sectorials	Elevat	Difícil
Unió Europea	Fons Social Europeu, programes LIFE, programes PARPE d'intercanvis, programes LIDER...	Elevat	Difícil
Estat espanyol	A través dels ajuts de la Fundació Biodiversidad del Ministeri de Medi Ambient o de la Confederació Hidrogràfica	Elevat	Difícil
Generalitat Valenciana	A través de diferents ordres d'ajuts forestals, agrícoles, per l'associacionisme...	Baix	Fàcil
Administració local	Ordenança, ajuts, difusió...	Baix	Fàcil
Obres socials de caixes d'estalvi	Ajuts anuals de l'obra social	Mitjà / Baix	Difícil / Mitjà
Fundacions banca	Ajuts anuals o tracte directe	Mitjà	Mitjà
Sindicats	Ajuts i suport tècnic	Baix	Mitjà
Centres de formació públics o concertats	Contractació de serveis, disponibilitat d'espais, contractació d'assessoraments...	Baix	Fàcil
Institucions acadèmiques	Contractació de serveis, facilitat de publicació o edició, suport institucional	Baix	Fàcil
Associacions civils	Premis, ajuts, difusió...	Baix	Fàcil
Empreses	A través de la custòdia del territori, mecenatge...	Mitjà / Baix	Mitjà
Associacions professionals	Tracte directe	Baix	Difícil

Taula 1. Fonts de finançament-grau d'accés des del punt de vista associatiu. **Font:** EVV.

Partint d'aquest escenari vam dissenyar aquest esquema de treball:

- No trobaríem venedors/es de terra a un preu just i assequible.
- Trobaríem sensibilitat i col·laboració amb propietaris/àries preocupats/des per la terra, sense necessitats vitals entorn d'aquesta, crítics/ques amb el model actual de territori.
- Trobaríem difícilment finançament privat i en cas de trobar-lo seria previsiblement a les obres socials de les caixes d'estalvi.
- No tindríem com aliada l'administració pública.
- Tindríem com aliades les institucions educatives culturals i científiques.
- Tot moviment referent a això generaria accions innovadores i il·lusionadores.
- Comptarien amb el suport dels/de les propietaris/àries que s'estimen la terra i no tenen intenció o possibilitat de venda o amb propietaris/àries que no s'estimen la terra però que no tenen possibilitat de venda.

3. L'acció i el treball de l'Ecomuseu entorn del model agrícola

Realitzat tot aquest exercici d'anàlisi i exploració, es van marcar les línies de treball a seguir i es van posar en marxa, a mode de branques d'un gran arbre, els diferents programes, i es va utilitzar la informació generada per aquesta primera fase. Tot seguit comentarem les principals línies de treball dissenyades al voltant del model agrícola i l'estat de funcionament actual.

• **Projecte 1.** Definició del *Contracte Agrari de Custòdia*. **EN FUNCIONAMENT**

Un *Contracte Agrari de Custòdia* és la posada en marxa del mecanisme de custòdia del territori en el sector agrari. Trobareu diferents definicions de *custòdia del territori* a les webs oficials de la custòdia del territori: a la web de la Xarxa

de Custòdia del Territori, la més antiga (www.custodiaterritori.org); a la web d'Avinença, la nostra xarxa de custòdia valenciana (www.custodiaterritorivalencia.org) o a la pàgina oficial de l'Estat espanyol sobre custòdia del territori, la Plataforma de Custodia del Territorio (www.custodia-territorio.es). D'entre totes aquestes, reproduïm la definició que els companys i les companyes del GOB (Grup Ornitològic Balear), pioners en la custòdia agrària, tenen a la seua plana web (www.gobmenorca.com/custodiaagraria):

«La custòdia del territori ve definida com un conjunt d'estratègies o tècniques jurídiques a través de les quals s'impliquen als propietaris i usuaris del territori en la seva conservació i bon ús dels valors i recursos naturals, culturals i paisatgístics. Es tracta d'una metodologia de concertació, mitjançant la qual s'aconsegueixen acords voluntaris després d'un procés de diàleg. La custòdia planteja ponts d'enteniment i treball conjunt entre gestors, propietaris i entitats de custòdia, on es poden sumar altres agents, per a cercar un front comú que permeti els objectius marcats. En el cas de la custòdia agrària, la participació del propi sector agrari, ha d'identificar les mesures que presenten a la vegada beneficis ambientals i econòmics. L'aplicació d'aquestes mesures són les que es promouen a les finques que vulguin signar acords de custòdia del territori. La custòdia agrària pretén realçar socialment aquells propietaris o gestors agraris que, a més de produir aliments o altres productes, adopten compromisos especials amb la conservació, el que fa que siguin productes responsables amb el territori. A partir del seu reconeixement, la custòdia agrària treballa la col·laboració de les poblacions en el consum dels productes, en activitats de voluntariat, formació, educació i ajuda des de diferents dimensions.»

Així doncs, des de l'Ecomuseu Vernissa Viu, considerem que un *acord de custòdia* és un pacte entre diferents parts per tal d'aplicar una gestió responsable del territori sobre un espai físic, ja siga forestal, agrícola, fluvial o marítim. Igualment aquest terme es pot aplicar a la cadena de producció d'un producte determinat.

És l'any 2005, després de participar en la IV Reunió de Custòdia del Territori que organitza bianualment la Xarxa de Custòdia del Territori a Catalunya (<http://www.custodiaterritori.org/ca/viireunio/presentacio.html>) i conèixer allà el treball dels companys i companyes del GOB (www.gobmenorca.com), vam establir, amb el seu permís, el CAC (Contracte Agrari de Custòdia) com l'eina principal per transformar el model agrícola de màxima productivitat en un model agrícola responsable amb el territori.

Aquest tipus d'acord ha estat en marxa en **8 finques privades** de la vall del Vernissa des del 2007 i actualment està funcionant en 6 finques. El CAC estableix 25 paràmetres ambientals que el/la propietari/ària ha de complir estrictament per tal de poder signar-lo. A canvi l'Ecomuseu certifica aquella finca, n'atorga l'etiquetatge propi de l'Ecomuseu, facilita canals de distribució dignes (accés al voluntariat per la custòdia del territori, accés a canals de consum ètics i dignes), avala aquella finca i l'assessora en aspectes ambientals.

Els contractes són signats entre dues parts, per una banda el Col·lectiu Vall de Vernissa i per altra banda el/la propietari/ària de la finca en qüestió. També poden ser contractes verbals (existeix el cas d'algun acord d'aquest tipus en funcionament). L'Ecomuseu estableix un tracte directe i de confiança amb els/les propietaris/àries i visita la finca anualment per tal de comprovar-ne les gestions. El pacte naix d'un coneixement previ i mutu i s'estableix i fonamenta en la confiança i el tracte digne a la terra i al productor/a.

• **Projecte 2.** Creació d'una marca pròpia de qualitat. **EN FUNCIONAMENT**

Vam crear la marca «Ecomuseu Vernissa Viu, cura de la terra» per tal que els/les propietaris/àries que se sumen a un altre model d'agricultura, a través dels CAC, tinguen el segell de qualitat que atorga l'Ecomuseu. Després de 6 anys d'intens treball, la marca Ecomuseu s'associa a un seguit de conceptes positius dels quals se n'enriqueix la marca: sostenibilitat, ecologia, naturalisme, responsabilitat amb la terra, propietat privada, seny, cura de la terra, tracte

directe, tracte humà, confiança, amistat... tot això fa que el segell vaja creixent amb el temps i transmeta un altre model de territori i també d'agricultura.

Figura 2. Logotip i alhora segell de qualitat de l'Ecomuseu Vernissa Viu. **Font:** EVV.

Aquest segell està pensat com un segell de qualitat a tot tipus de productes, no exclusivament agrícoles sinó també artesans, turístics, patrimonials, de relacions o industrials. Ara per ara, fem aquesta marca per a productes agrícoles i turístics.

Fotografia 3. Caixes de taronges de l'Ecomuseu Vernissa Viu amb l'etiquetatge propi (marca de qualitat). Producte que prové d'una de les finques amb acord de custòdia. **Font:** Cooperativa L'Arbella.

Projecte 3. Signatura dels CAC a la vall del Vernissa. EN FUNCIONAMENT

Una vegada dissenyada l'estratègia, ens vam adreçar a persones concretes que complien les característiques esmentades anteriorment (sensibilitat ambiental, cura de la terra, crítics amb el model de territori...). Sense un finançament important hem estat capaços d'anar lligant persona a persona en una xarxa de propietaris i propietàries, involucrats i involucrades en aquest nou model

agrícola. Mitjançant la Borsa de Propietaris amb Cura de la Terra hem acordat els CAC verbals o per escrit. Aquesta borsa de propietaris/àries és el conjunt de terres i de persones amb les quals treballa l'Ecomuseu Vernissa Viu i sobre les quals aplica els programes relatius a la terra i el seu model alternatiu de territori. Com s'ha dit adés, aquest tipus d'acord està actualment en marxa a 8 finques de les quals 6 són agrícoles i aquestes suposen un total de 4,69 ha, o el que és igual 46.907 m².

Fotografia 4. Signatura del Contracte Agrari de Custòdia a la finca del Racó del Pi, entre la propietària, l'associació Nerolí i l'Ecomuseu Vernissa Viu. Un acord que va estar en funcionament des de 2007 fins a 2010. Una experiència pionera i que va generar molta activitat al voltant del nou model agrari de la vall. Font: EVV.

Projecte 4. El Racó del Pi, un laboratori d'idees d'agricultura responsable. FINALITZAT

Durant l'any 2007, fruit de la col·laboració de l'Obra Social de La Caixa amb l'Ecomuseu Vernissa Viu, es va signar el primer Contracte Agrari de Custòdia a la vall del Vernissa. L'acord a tres bandes va posar en marxa un nou model de gestió que combinava el treball d'una associació de joves llauradors i llauradores (Nerolí), amb el treball d'un voluntariat de totes les edats dedicat a donar suport a les propietats amb CAC (Voluntariat per la Custòdia del Territori), amb la mediació i l'assessorament de l'Ecomuseu Vernissa Viu i amb la cooperació de la propietària de la finca agroforestal, d'aproximadament 15 ha de superfície, anomenada *Racó del Pi*. L'acord va funcionar durant gairebé 4 anys, des

de 2007 fins a 2010 i va ser un laboratori d'idees i de treballs de gran interès per l'aplicació d'un nou model territorial que implica la societat civil en la gestió del territori i l'aplicació d'una nova forma de consumir i de produir en el territori.

La finca d'Almiserà i el seu equip de treball, va produir enciams ecològics per a un menjador escolar d'Oliva durant tres anys, va generar les primeres taronges ecològiques de l'Ecomuseu i les primeres vendes a cooperatives de consum del nord de la Península i va oferir la primera plantació per fer venda particular d'estèvia a la comarca. Es va crear un itinerari per la història dels conreus valencians i es van plantar diferents espècies pròpies de la nostra història per tal d'explicar-ne l'ús (Fig. 3).

A més a més, a la finca es van realitzar multitud de tallers de plantes aromàtiques, d'agricultura orgànica, d'agricultura ecològica, de realització de medicaments naturals, es van organitzar visites de turisme responsable, així com esmorzars populars. També durant un estiu el Racó del Pi va oferir cistelles ecològiques que es van vendre a través de la pàgina web de l'Ecomuseu, tot sempre emprant la marca de qualitat Ecomuseu Vernissa Viu.

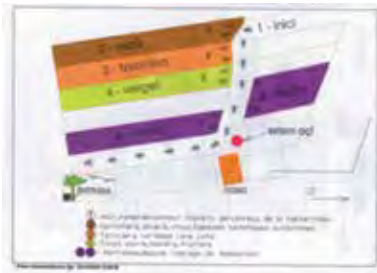

Figura 3. Recorregut i distribució dels conreus històrics del País Valencià a la finca del Racó del Pi.

Font: Ass. Nerolí.

Fotografia 5. Imatge de la finca agroforestal Racó del Pi, on es va signar el primer CAC entre 2007 i 2010. **Font:** EVV.

Projecte 5. Formació continuada, l'aliança amb el Centre de Desenvolupament Rural de Beniarjó. **EN FUNCIONAMENT**

Durant l'any 2009 es van signar dos convenis de col·laboració amb el Centre de Desenvolupament Rural de la Safor i el Centre de Formació Professional

La Safor, ambdues amb seu a Beniarjó (www.fpsafor.com). Aquesta aliança ha permès a l'Ecomuseu oferir una formació continuada al voltant del nou model de territori.

Mitjançant cursos de 40 hores, l'Ecomuseu, el CDR i l'FP de la Safor han organitzat 6 cursos a mode de píndoles, que han generat formació, complexitat, coneixements, relacions, visibilitat i remuneracions econòmiques a tot un seguit de persones interessades –o ja involucrades– en l'agricultura ecològica. Aquestes píndoles, han anat des de l'agricultura orgànica, a la jardineria ecològica o a la custòdia del territori, sempre amb el format d'una part important dedicada a la praxis, i amb implicació de propietaris/àries, nous llauradors/es, diferents finques i diferents experiències de la comarca.

Aquesta relació ha donat peu a què diferents alumnes en pràctiques del Centre de Formació Professional La Safor hagen estat col·laborant a mode de pràctiques amb el nostre model de territori. Les tasques que han realitzat aquests alumnes han sigut des d'inventaris d'elements naturals, a inventaris dels jardins de la vall, com actualitzacions de la viquipèdia de l'Ecomuseu (mapa de la comunitat) o el suport a la professional que està restaurant una pedrera abandonada a Castellonet de la Conquesta, entre d'altres. Tot això ha tingut un seguiment en el *Quadern de l'Ecomuseu*. (www.vernissaviu.wordpress.com), un blog que conta el dia a dia de l'activitat de l'EVV.

Figura 4. Exemple de programació de dos dels cursos que s'han realitzat a l'FP La Safor a través de la col·laboració amb el CDR. **Font:** EVV.

Projecte 6. Els canals de distribució. EN FUNCIONAMENT

Valga com a cas l'acord verbal amb la cooperativa catalana de consum responsable L'Arbella (www.arbella.cat), mitjançant el qual estem enviant taronja i mandarina ecològica o de producció responsable a un punt de consum que valora i vol col·laborar amb aquest canvi de model territorial, de manera que s'assegura un tracte digne per al llaurador/a.

Aquesta taronja i mandarina està produint-se a quatre finques de diferents propietaris/àries durant la temporada de la taronja. S'estan realitzant 4/5 enviaments per temporada d'aproximadament 240 kg cada viatge, pagats a un preu digne d'entre 1,5 i 2 euros el quilogram.

Aquest acord funciona des de l'any 2008. És un exemple de la tipologia de canals que un nou model responsable de territori, amb una marca de qualitat fiable i digna afegida, pot aconseguir sense cap suport institucional. Tant en aquest tipus de projecte com en allò relatiu als canals de consum, una vegada fet el primer tracte i cobrada per part del/de la propietari/ària la primera comanda, l'Ecomuseu inclou al CAC el compromís per part del/de la propietari/ària de prestar tres serveis a l'any a l'Ecomuseu Vernissa Viu, una mena d'intercanvi.

Aquest intercanvi permet a l'Ecomuseu oferir a la seua web un servei turístic relacionat amb la terra. El/La propietari/ària mostrarà la seua finca, oferirà un tastet del seu producte a les persones visitants i ho farà de forma gratuïta per a l'Ecomuseu que d'altra banda sí que cobrarà a les persones visitants per aquest tipus d'experiència. El que sí que podrà fer el propietari és posar a la venda el seu producte als visitants, amb l'exclusivitat del guany generat. A aquesta nova experiència de turisme, li diem *turisme responsable amb el territori*.

Projecte 7. Canals de consum alternatiu. EN FUNCIONAMENT

La participació en projectes innovadors i de territori porta afegit el consum de productes generats per aquest tipus de projectes. Els productes generats a través d'acords de custòdia conformen la Tenda de la Terra, una tenda en línia que s'està preparant per tal de vendre i consumir directament des de la nostra pàgina web (www.vernissaviu.org).

De la mateixa forma la participació de l'Ecomuseu en fires, trobades i projectes d'educació ambiental en molts casos innovadors com ara «Arbres a l'Aula» del Departament d'Educació de l'Ajuntament de Gandia (suc popular per a 700 xiquets i xiquetes) o la col·laboració continuada amb Avinença (la Xarxa de Custòdia del Territori del País Valencià), fan possible que es puguin oferir els productes o subproductes (taronjades, tastets, visites...) resultat dels contractes agraris de custòdia.

Fotografia 6. Suc ecològic popular de la plantada d'arbres del programa *Arbres a l'Aula* de l'Ajuntament de Gandia. **Font:** EVV.

Projecte 8. El Voluntariat per la Custòdia del Territori. Suport de la societat civil a un nou model agrícola i de territori. **EN FUNCIONAMENT**

A través d'un grup de voluntaris i voluntàries de 15/20 persones, l'Ecomuseu ofereix la possibilitat de conèixer els treballs i oficis de la terra mitjançant la dedicació d'una jornada de 8 hores a la setmana durant els mesos de juliol, agost i setembre. Cada dia està dedicat a una activitat diferent, com ara: recollir verdura, fer marges de pedra seca, fer treballs forestals, conèixer un dia

de treball d'un pastor/a amb un ramat d'ovelles... el punt en comú és que tots els treballs es fan a finques privades amb acord de custòdia amb l'Ecomuseu. Això també permet a l'Ecomuseu poder oferir aquest servei als/a les propietaris/àries amb qui signem acords.

Fotografia 7. Treballs de suport del voluntariat en una finca amb Contracte Agrari de Custòdia. **Font:** EVV.

D'aquesta forma, estem generant una eina per tal d'ajudar els/les propietaris/àries que estan fent les coses bé, amb dignitat cap a la terra. A la vegada, els voluntaris i les voluntàries aprenen oficis que ja no han arribat a practicar i en alguns casos ni a conèixer. Actualment hem realitzat 4 edicions d'aquest voluntariat per la terra i tenim una borsa pròxima a 70 voluntaris i voluntàries, ara ja amics i amigues de l'Ecomuseu. Aquest projecte ha pogut funcionar gràcies al suport de l'obra social de diferents caixes d'estalvi.

Projecte 9. El Catàleg de Custòdia del Territori. Llibre de projectes. **EN FUNCIONAMENT**

Durant tot aquest temps, l'equip humà de l'Ecomuseu així com socis, sòcies o amics i amigues d'aquest, hi han anat aportant idees i projectes. Algunes d'aquestes idees les hem anat convertint en projectes i les hem anat sumant al

nostre Catàleg de Custòdia del Territori. Aquest catàleg és un llibre on estan ordenats per àrees i descrits els nostres projectes. Alguns ja estan en marxa, altres resten a l'espera, però tots conformen les branques d'un nou model territorial. Cada projecte, al nostre llibre de projectes, està format per una fitxa descriptiva on s'hi inclou la ubicació en un plànol, l'explicació de l'actuació proposada, la quantia econòmica necessària per tal de tirar endavant la iniciativa i diverses fotografies.

Figura 5. Exemple de fitxa d'un dels projectes que integren el Catàleg de Projectes de Custòdia de l'Ecomuseu Vernissa Viu. **Font:** EVV.

Aquest llibre de projectes va rebre el Premi Margalló del Centre Excursionista de València i és una eina per tal de cercar finançament tant en la societat civil com en l'administració però principalment a l'entorn de l'empresa privada, un repte innovador i que serà cada colp més necessari. En total són prop de 80 projectes que involucren majoritàriament propietats privades de tota la vall del Vernissa i on s'inclouen totes les finques amb les quals ja tenim acords de custòdia signats.

Projecte 10. Un model d'escola responsable amb el territori. EN FUNCIONAMENT

Per últim, calia actuar amb els infants, treballar a l'escola que tot allò que mengem s'ha de produir amb respecte als recursos naturals. Per això partint de l'objectiu, ambició i encara llunyà, que tots els xiquets i xiquetes de les dues escoles de la vall del Vernissa menjaren ecològic, vam començar a organitzar «l'Ecomuseu a l'escola», el nostre projecte d'educació ambiental mitjançant el qual pretenem explicar a través de tallers, la proximitat de tot el que mengem, de tot el que veuen, de l'energia que utilitzen, de l'aigua que beuen, parlar-los dels castells de la seua vall, del monestir i del seu riu, que tal com deia Josep Camarena, és el riu més important de món, el riu Vernissa.

4. La dolça revolució de la Safor, llauradors i llauradores ecològics

Aquests projectes descrits són una mostra dels projectes de l'Ecomuseu Vernissa Viu relacionats amb l'agricultura ecològica i amb un nou model agrari per a la nostra comarca. No seria just finalitzar aquest article sense fer una referència a altres projectes en marxa directament relacionats amb l'agricultura ecològica, de proximitat o responsable amb el territori.

D'alguns projectes hem après, d'altres han tingut com a model l'Ecomuseu, d'altres ja hi eren abans nostre i uns altres estan naixent ara mateix.

L'actual escenari econòmic del País Valencià està fent que cada dia més joves estiguen agafant l'aixada i tornant a la terra, però sembla que aquesta vegada ho estan fent o ho volen fer d'un altra forma, igual que els seus iaies o les seues iaies però alhora diferent, sense capitalisme per enmig i això ens ompli d'esperança doncs ens fa creure i veure que el nostre model i el dels qui estaven abans nostre, el model de responsabilitat amb la dona, amb l'home i amb la terra és possible, és el present i no parará de créixer a mode de dolça revolució.

Algunes de les experiències comarcals en marxa que coneixem i que destaquem com a referència i alhora ressenya són:

El bancal de Cento (www.elbancaldecento.blogspot.com.es). «El Bancalet és una associació dedicada a l'agricultura orgànica tradicional, que ofereix als seus socis productes de temporada de la terra a la taula. A més, organitzem xerrades, visites a l'horta i encontres gastronòmics on es cuinen plats típics amb productes de temporada. La nostra filosofia es basa en recuperar pràctiques agrícoles sostenibles que respecten el medi ambient i la nostra salut personal, per tal de poder compartir els nostres productes amb gent que busca un camí similar al nostre.» (Font: www.elbancaldecento.blogspot.com.es).

L'hortet del Morabit. Aquest projecte va començar amb la idea de fer productes ecològics locals i de temporada, però també de comptar amb la complicitat de consumidors/es, per saber els seus gustos, preferències, recomanacions i consells, i així donar-li a l'horta i a la terra, vida i un futur més adequat i sostenible.

Xarxa Agroecològica la Sembra (www.lasembra.blogspot.com.es). «Som un grup de persones convençudes que una agricultura respectuosa amb el medi ambient i amb les persones no sols és possible, sinó que jugarà un paper fonamental en la resolució dels principals problemes mediambientals, econòmics i socials que pateix el nostre planeta, i molts desequilibris que nosaltres com a part d'aquest, també patim hui en dia. Apostem per l'agricultura ecològica com la forma de millorar la qualitat de vida de les persones, i com una ferramenta valuosíssima per a l'educació en el respecte cap al medi ambient. Tenim una parada setmanal al mercat d'Oliva. La nostra xarxa té el seu origen en diverses persones i associacions d'Oliva i la Safor implicades en el món de la agricultura ecològica, en el respecte al medi ambient i en diversos moviments socials de la comarca.»

Cooperativa de consum Som el que mengem (www.xarxa.maistanet.com/gandia). «Som un grup de consumidors de productes ecològics de Gandia i

la Safor. Entre els objectius de l'associació estan: aconseguir tot tipus de productes ecològics de la màxima fiabilitat en la seua producció i elaboració que garantisquen el màxim respecte al medi ambient i la salut, fomentar l'economia solidària, donar suport als agricultors ecològics locals, divulgar l'agricultura ecològica. La nostra activitat principal és el repartiment de les comandes realitzades per les persones sòcies a l'Ecopunt del Raval.»

Vicent de la Foia (www.vicentdelafolia.blogspot.com). «Gràcies a la ajuda desinteressada de amics i companys portem endavant la transformació de 2 ha per produir i servir aliments frescos i de qualitat. A més tinc el blog per tal d'explicar els avanços en la finca, per a informar sobre temes interessants relacionats amb el tema de l'agroecologia i informar dels aliments que tenim a la vostra disposició».

Verdolaga Ecogrup de consum (www.verdolagaecogrupconsum.blogspot.com). «Grup cooperatiu ubicat a la Valldigna i dedicat al consum ecològic i sostenible, que promou i ajuda a l'estalvi dels recursos. Som un espai ecològic que pretén des de la modèstia, donar un cop de mà al medi ambient tot promovent uns hàbits ecològics i responsables a partir de la facilitació d'un consum responsable i sostenible de tot tipus de productes ecològics, des de fruites i verdures fins productes de neteja i electrònics.»

Econaranjas La Safor (www.econaranjas.com). «És la idea d'una xicoteta família, dedicada tradicionalment al cultiu de la taronja, que ha volgut eixir de les vies de comercialització 'normals' (sense intermediaris ni grans firmes) i que ha apostat sobretot pel respecte a la natura i la qualitat alimentària, doncs què millor que saber què és el que mengem. Per això crearem Ecotaronges, estàvem cansats de veure en supermercats taronges blanques amb gustos estranys i amb un brillantor exuberant.»

Tenda La Terreta; a Gandia, recentment ha obert una tenda de fruites, verdures i altres productes ecològics que és un punt de venda obert a tothom i que dona servei diari.

Els productors d'ecològica a la Safor. A la Safor ja hi ha una xarxa important de productors/es que genera productes ecològics que són certificats oficialment o no, però que compten amb la confiança i el compromís del productor/a.

Hi ha qui està comerciant a gran escala, principalment amb la taronja i en el mercat europeu (lluny de les directrius més lligades al consum local i de quilòmetre zero), a mitjana escala, també amb la taronja i principalment a través de pàgines de venda per Internet i en el mercat de l'Estat espanyol i finalment a escala local, amb tot tipus de verdura i fruita, normalment organitzada en caixetes de venda i amb una clientela de la comarca o pròxima a la comarca de la Safor.

Destaquem els casos que coneixem com ara els horts de tot tipus de verdura i fruita de Xeraco; de taronja i mandarina ecològica de Vicent a Vilallonga; els horts de tot tipus de verdura de Joan a Bellreguard; l'experiència del moviment 15 M Safor-Valldigna a Beniarjó; el veterà treball d'agricultura orgànica de Miquel a Beniatjar amb verdura, ous, fruita; l'empresa CitricSafor a Vilallonga que treballa amb taronja de diferents tipus.

Com a grups de consumidors caldria destacar el treball fet en el passat per la cooperativa de consum de Gandia La Pebrella, així com el veterà grup de consum de mestres de l'Institut de Bellreguard. També caldria destacar experiències innovadores i originals com ara el consum de taronjada natural i del dia, de forma diària, per l'alumnat de l'Escola de Bellreguard dins del marc de la col·laboració entre aquesta escola, la cooperativa i l'Ajuntament (www.verdesguard.net/bellreguard-sostenible/educacio-ambiental).

Els horts socials (www.gandia.org/web/guest/huertos-sociales-ecologicos) i (www.verdesguard.net/bellreguard-sostenible/hortsoci). A la Safor comptem amb dues experiències d'hortos socials municipals, la pionera de Bellreguard i la de Gandia. Ambdós van començar amb una filosofia pròpia

a l'agricultura ecològica però actualment no estan sotmesos a cap tipus de control. Tot a així semblen experiències interessants per tal de ser citades en aquest apartat.

5. Aprenent de l'entorn, el futur que podria esdevenir

Si no volem repetir el fracàs, estratègies de futur immediat:

- Treball comarcal a través d'una llei de comarcalització estable, ben instrumentalitzada i dotada de recursos.
- Planificació comarcal d'agricultura responsable a través d'una mesa comarcal de sindicats, llauradors/es independents, societat civil i administracions.
- Creació i establiment de xarxes de consum responsable local a tots els pobles, amb el suport de l'administració autonòmica a través de l'administració local.
- Establiment de mecanismes de conversió dels menjadors escolars i dels centres de majors a menjadors ecològics i de proximitat, a través d'una mesa de negociació sindicats-càterings-administracions.
- Establiment, per part de la Mancomunitat, del Pla Comarcal d'Agricultura Responsable, de la conversió de superfícies i d'espècies hortícoles en base a les necessitats de les demandes generades pel Pla de Conversió de Menjadors.
- Pla de Naturalitat de les Zones Agrícoles. Generació de corredors ecològics connectors dels espais forestals a través dels espais agrícoles. Generació d'illes forestals al mig de les zones de producció agrícola que estiguen compensades com a metres quadrats en producció.
- Creació d'un grup de propietaris/àries responsables amb el territori per tal d'organitzar i donar suport a aquest tipus de conreu i de treball.
- Creació del Compromís Agrari de Quilòmetre Zero, per tal de comprometre's amb el consum local, ecològic i responsable amb el territori per part de tots els organismes de l'administració i de la societat civil.

Aquest document comprometria les persones sotasignats a utilitzar i oferir aquests tipus de productes a tots els actes promociionats i organitzats per ells o elles i els permetria optar a tot un conjunt d'ofertes i de prestacions per part dels productors i productores responsables i ecològics.

- Regulació en els PGOU (Plans Generals d'Ordenació Urbana) de reglaments i tipus de sòl destinats a agricultura ecològica, així com la generació d'eines de suport i d'ajuda a aquests aprofitaments a través d'ordenances municipals i altres mecanismes.
- Distintius de consum responsable amb suport de l'administració comarcal per a tots els establiments de restauració que complisquen amb el Compromís Agrari de Quilòmetre Zero o amb l'oferiment d'una part del menú que arreglegue el contingut d'aquest compromís.

Agraïments

El treball descrit en aquest article no hagués sigut possible sense la col·laboració d'algunes persones a les quals els autors volem agrair i citar:

Miquel Camarena (president del col·lectiu Vall de Vernissa), Rebeca Pascual (directora tècnica de l'Ecomuseu Vernissa Viu), Jose Mª Peiró (coordinador del voluntariat per la custòdia del territori), Laura Camarena (sòcia col·lectiu), Paco i Vicent (socis col·lectiu), Paco (Ròtova) Francesc Sastre (soci del col·lectiu), Carmela, Begoña, Albert i Xavi Abelló (Finca Racó del Pi), Isabel Díaz (directora FP La Safor), Blanca i Reme (CDR La Safor) Francesc Sastre (CitricSafor), Cooperativa de Consum l'Arbella, Vicent (el bancal de Cento), Pere (l'Hortet del Morabit), Carme Llocnou (finca agrícola), Sergi i Marta (finca d'Alfauir), Antoni Orengo, Claudi Sendra i tots i totes els propietaris i propietàries que han confiat amb nosaltres per tal de treballar junts.

Bibliografia

Tot el material emprat és propi de l'ecomuseu Vernissa Viu i en tot cas hi ha fragments i informació extreta de les diferents webs citades.

També hi ha informació i dades extretes del *Informe sobre agricultura ecológica. Estadísticas 2011* del Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient. Govern d'Espanya.